

трудов Уманского государственного педагогического университета имени Павла Тычины / гл. ред. М. Т. Мартынюк. – Умань, 2007. – Ч. 2. – С. 185–191.

11. Ситцева, М. В. Роль мультипликации в развитии ребенка в условиях информационного общества [Электронный ресурс] / М. В. Ситцева // Личность и общество : методология и практика современной психологии : материалы II Междунар. науч.-практ. интернет-конф., Луцк, 13 мая 2014 г. / Восточноевропейский нац. ун-т имени Леси Украинки. – Режим доступа : <http://www.inforum.in.ua/conferences/12/2/12>. – Дата доступа: 13.04.2015.

УДК 681.3.06

Т. М. Козак

*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка (Україна)*

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД У РЕАЛІЗАЦІЇ БЕЗПЕЧНОЇ РОБОТИ УЧНІВ В ІНТЕРНЕТІ

У статті проаналізовано системний підхід у реалізації безпечної роботи учнів в інтернеті, наголошено на необхідності спільної взаємодоповнюючої діяльності органів влади, системи освіти, батьків та учнів, висвітлено особливості формування навичок оцінювання веб-ресурсів у майбутніх учителів.

Systematic approach in implementing of pupils' safe work in the Internet

A systematic approach in the implementation of the pupils' safe work on the Internet has been analyzed in the article. It has been stressed the need for the common complementary activities of the government, education system, parents and pupils, has been covered the specific features of web resources evaluation skills formation for future teachers.

З розвитком інноваційних комунікаційних технологій збільшується і кількість загроз для інформаційних систем, ускладнюються завдання їхнього захисту, зростає залежність користувача від безпеки інформаційної сфери суспільства. У віртуальному світі відсутня цензура, знімаються заборони і обмеження морально-етичного і соціальних планів. Негативний вплив всесвітньої мережі на неповнолітніх користувачів є проблемою, яка потребує негайного розв'язання.

Сучасна молодь не уявляє свого життя без комп'ютерів, телефонів, інтернету, соціальних мереж, форумів, блогів, чатів... Для сьогоденного покоління

Wikipedia є домінуючим джерелом інформації, а пошукові мережі – найкращим радником.

Тому учні повинні якомога раніше усвідомлювати необхідність в оцінюванні рівня безпеки інформації, розвивати вміння відрізнити інформацію від пропаганди, статті наукового характеру від рекламних повідомлень тощо. «Це потрібно починати, як тільки вони готові засвоїти базові концепції критичного мислення» [1, с. 68] і ключова роль у цьому процесі відводиться вчителям.

Розвиток навичок критичного мислення при оцінюванні ресурсів інтернету аналізували В. Воронюк, Н. Вукіна, Н. Дементієвська, І. Суценко, методику навчання учнів оцінюванню веб-ресурсів з'ясовували В. Копотій, Н. Морзе, особливості вивчення інформаційно-пошукових систем наводили Ю. Рамський, О. Резіна, теорію та практику освіти в контексті безпечного використання інноваційних технологій досліджували Л. Астахова, М. Бочаров, Т. Волкова, В. Ковальчук, П. Ломаско, Т. Малих, О. Спірін, О. Федосов та ін.

На нашу думку, недостатньо висвітлено безпечну діяльність школярів у всесвітній мережі з точки зору взаємодії різних чинників.

Метою статті є аналіз системного підходу у реалізації безпечної роботи учнів в інтернеті.

В сучасних умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій основною проблемою освітньої діяльності є вже не пошук інформації, а її відбір і оцінювання. Тому так важливо розвивати критичне мислення, яке спонукатиме до перевірки знайдених даних, аналізу отриманих відомостей, обґрунтованого вибору рішень, виявлення інформаційних загроз тощо. Під критичним мисленням розуміємо мислення, відмінне від репродуктивного, шаблонного, догматичного. Це мислення, яке спонукає застосовувати основні мисленнєві операції (аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, класифікація, систематизація, аргументація) у проблемних ситуаціях.

Вважаємо вагомим питанням сьогодення вироблення стратегії, яка б дала змогу і спонукала підростаюче покоління формувати і розвивати навички оцінювання інформації. І найбільш актуальне завдання полягає у використанні критичного мислення при роботі з веб-ресурсами.

На нашу думку, для реалізації безпечної роботи школярів у всесвітній мережі потрібен системний підхід, який передбачає спільну взаємодоповнюючу діяльність органів влади, системи освіти, батьків та учнів (рисунок 1):

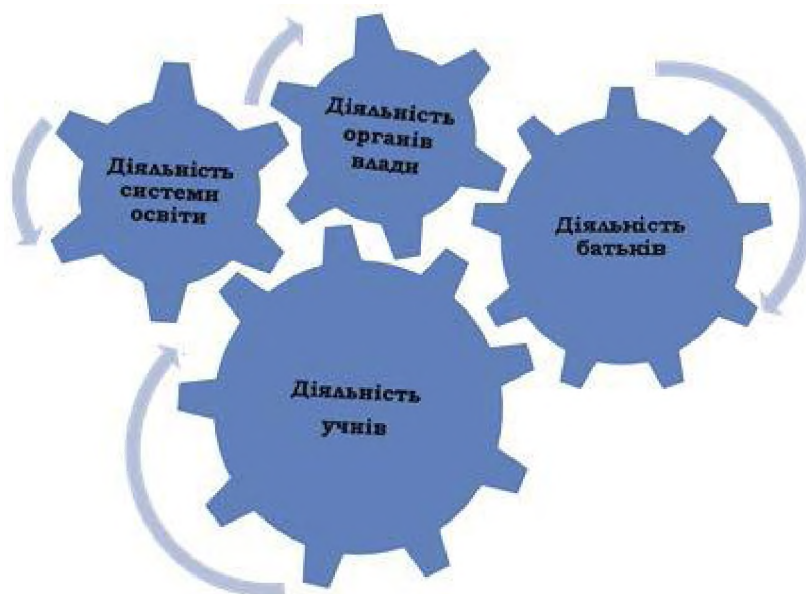

Рисунок 1 – Системний підхід у реалізації безпечної роботи учнів в інтернеті

Проаналізуємо деякі заходи державного рівня, спрямовані на формування елементів медіаосвіти в контексті роботи з веб-ресурсами.

- За підтримки Міністерства освіти і науки України 10 лютого 2015 року вже восьмий раз у навчальних закладах України було проведено День безпечного інтернету, у межах якого передбачені виховні заходи на тему он-лайн безпеки дітей. День безпечного інтернету відзначається у другий вівторок лютого, святкують його у 27 країнах Європи з 2004 року, в Україні – з 2008 року.

- У 2008 році компанією «Майкрософт Україна» заснована «Коаліція за безпеку дітей в інтернеті», яка займається реалізацією програми «Безпека дітей в інтернеті», що включає цілий ряд заходів, спрямованих на навчання дітей, учителів і батьків правилам безпечного користування інтернетом, а також на створення відповідного законодавчого й нормативного середовища.

- Запущено перший у нашій країні спеціальний поштовий сервіс для дітей – безпечна електронна пошта «Онляндія». Інтерфейс поштового домену @onlandia.org.ua не містить реклами, а електронна скринька захищена від спаму та вірусів. При цьому, школярі можуть не тільки надсилати електронні листи, але й спілкуватися з друзями в режимі он-лайн за допомогою сервісу обміну миттєвими повідомленнями. На освітньому порталі «Онляндія – безпечна веб-країна» (<http://www.onlandia.org.ua/>), подано доступну, практичну інформацію з інтернет-безпеки, що дає змогу навіть початківцям ефективно використовувати ресурси мережі й захистити себе від небажаного контенту. На цьому сайті представлені матеріали для дітей, їхніх батьків та вчителів.

- З метою попередження доступу дітей та молоді до заборонених інформаційних ресурсів на засіданні Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі від 27.08.2009 року розроблено та схвалено «Пам'ятку для батьків “Діти, інтернет, мобільний зв'язок”».

- Значним кроком до побудови безпечного інформаційного суспільства, розвитку економіки знань, становлення громадянського суспільства стало розроблення і прийняття «Концепції впровадження медіаосвіти в Україні», яка базується на вивченні стану медіакультури населення України та міжнародному досвіді організації медіаосвіти (схвалено постановою Президії НАПН 20 травня 2010 року, протокол № 1-7/6-150). Відповідно до Концепції головними завданнями медіаосвіти є формування:

- «медіаімунітету особистості, який робить її здатною протистояти агресивному медіасередовищу, забезпечує психологічне благополуччя при споживанні медіапродукції, що передбачає медіаобізнаність, уміння обирати потрібну інформацію, оминати інформаційне «сміття», захищатися від потенційно шкідливої інформації з урахуванням прямих і прихованих впливів;
- рефлексії і критичного мислення як психологічних механізмів медіаграмотності, які забезпечують свідоме споживання медіапродукції на основі ефективного орієнтування в медіапросторі та осмислення власних медіапотреб, адекватного та різнобічного оцінювання змісту і форми інформації, її повноцінного і критичного тлумачення з урахуванням особливостей сприймання мови різних медіа» [4].

Наступною компонентою системного підходу, спрямованого на реалізацію безпечної роботи школярів в інтернеті, на нашу думку, є *діяльність системи освіти*. За останні роки

- розроблено навчально-методичне забезпечення для формування основ медіаграмотності учнів, студентів та вчителів;
- в окремих закладах освіти створено «білі» і «чорні» списки сайтів, які постійного оновлюються, аналогічно до антивірусних програм;
- внесено зміни у нову редакцію навчальної програми з інформатики для 4 класу: тему «Електронне листування» замінено на «Безпека дітей в інтернеті» (наказ МОН № 1495 від 22.12.2014 р.);
- на громадське обговорення винесено проект розвантажених програм для 1–3 класів (наказ МОН від 05.11.2014 р. № 1275 «Про проведення експертизи та громадського обговорення типових навчальних планів та навчальних програм для початкової школи»).

Вважаємо надзвичайно вагомим чинником системного підходу у реалізації безпечної роботи учнів в інтернеті *діяльність батьків*. За даними дослі-

джень «87 % батьків вважають, що саме вони повинні навчати дітей правилам безпеки користування інтернетом, однак лише у 18 % випадків дорослі перевіряють, які сайти відвідує дитина. Причини різні – хтось не знає, які ресурси можуть бути небезпечними, а хтось не вміє користуватися журналом відвідування сайтів... Тільки 11 % батьків знають про такі он-лайн загрози, як “дорослий” контент, азартні ігри, он-лайн насилля, кіберзлочинність» [2, с. 11]. Тому батьки повинні забезпечити:

- профілактику поведінкових необережностей дітей;
- встановлення на домашньому комп'ютері програмного забезпечення, яке сприяє безпечному використанню глобальної мережі:
 - операційної системи з автоматичним оновленням (у Windows 7 вбудована функція «Батьківський контроль». Крім того, компанія Microsoft пропонує безкоштовний засіб «Безпека сім'ї Windows Live», який можна завантажити для Windows 7);
 - безпечного браузера;
- обмеження пошуку в пошуковій системі;
- використання брандмауера, який перевіряє дані, що надходять з інтернету, і на основі поточних параметрів приймає рішення, потрібно їх пропустити чи відкинути;
 - встановлення антивірусної програми;
 - використання паролів, які містять не менше восьми символів і для кожного сайту є унікальними;
 - встановлення програмних додатків, які сприятимуть усуненню інформаційних загроз для своїх дітей (програм-фільтрів).

Заходи державного рівня, діяльність системи освіти та батьків, безперечно, є необхідними чинниками вирішення проблеми безпечної роботи дітей у всесвітній мережі. Але, на наше переконання, ніякі заходи не допоможуть, якщо ми не навчимо учнів критично мислити під час використання веб-ресурсів.

Розвиток критичного мислення учнів відбувається через постановку проблемних завдань, в ході вирішення яких вони

- ознайомлюються з найпростішими правилами безпеки в інтернеті та етикою електронного спілкування;
- розуміють важливість нерозголошення реальних імен, адрес, даних про місце роботи батьків, паролів тощо;
- удосконалюють вміння виявляти інформаційну загрозу, визначати ступінь її небезпеки, передбачати наслідки інформаційної загрози і протистояти їм.

Поділяємо думку А.Б. Кочарян, Н.І. Гущиної, що у формуванні навичок впевненої та безпечної поведінки дітей у мережі інтернет позитивний результат дає тренінгова діяльність [5].

Для того, щоб учні загальноосвітніх шкіл могли адекватно оцінювати інформацію, ці навички повинні бути сформовані на високому рівні у їхніх учителів. Тому важливо, щоб майбутні педагоги, особливо вчителі інформатики, дотримувалися простого плану розвитку критичного мислення при роботі з веб-ресурсами:

- усвідомлення необхідності оцінювати інформацію;
- отримання знань про спеціальні техніки оцінювання інформації;
- формування стійких навичок використання технологій оцінювання інформації.

Вважаємо доцільним ознайомити студентів вищих педагогічних навчальних закладів з критеріями оцінювання сайтів. До основних відносимо контент, оновлення, авторство, навігація, доменне ім'я. Додатковими вважаємо дружній інтерфейс, наявність зворотного зв'язку, відсутність слів узагальнюючого та оціночного характеру, працюючі гіперпосилання, відсутність граматичних і орфографічних помилок. Нам імпонують завдання для школярів, запропоновані програмою «Інтел® Навчання для майбутнього» [3].

Варто також навчити майбутніх учителів розпізнавати пропагандистські техніки. Зокрема, приховану рекламу (рекламу, яка маскується під наукові або інформаційні статті); перенесення (включення до ключових слів на веб-сторінці таких назв, щоб пошукова система звернулася саме до цих сторінок); приховування (презентація винятково такої інформації, яка дає перелік позитивних якостей, рис, ознак певного винаходу, товару, способу); «причіпний вагон» (надання інформації, яка використовує відомості про застосування людьми певної групи чогось, що відрізняє їх від інших); псевдонауковість (надання деяким рекламним статтям вигляду наукових, де вказуються неіснуючі установи, несправжні імена вчених); свідчення (рекомендації чи підтримка, які надаються відомими чи впливовими людьми); малюнки-антисвідки (невідповідність ілюстрацій до змісту статті, підбір фотографій, які зроблені зовсім не під час описуваних подій чи явищ).

Студенти повинні оволодіти методикою виявлення лексичних прийомів прихованої пропаганди, прихованих мотивів і цілей, порушення логіки, а саме: використання у статтях слів з явним позитивним чи негативним забарвленням, псевдонаукової лексики; застосування навмисно переобтяженої науковими термінами мови; вживання узагальнень, генералізацій, категоричних суджень; маскування під «незалежного» експерта, який пише для всіх; використання елементів «неправильної» логіки, коли порушується логічна побудова тверджень і робляться неправильні висновки.

Крім того, користувачам слід звертати увагу на авторство веб-сторінки, дату її оновлення, технічні та візуальні аспекти, ілюстративний матеріал, неупередженість наведених даних тощо.

Уміння протистояти негативним інформаційним впливам та маніпуляціям є невід'ємною складовою розвитку сучасної особистості. Рівень інформаційної безпеки учнів буде вищим за умови реалізації системи заходів на державному рівні; запровадження політики безпеки у систему освіти; підготовки медіаграмотних учителів; проведення просвітницької діяльності серед батьків та їхньої самоосвіти з питань безпечного використання Інтернету. Невід'ємною складовою інформаційної безпеки школярів вважаємо їхнє вміння адекватно сприймати й оцінювати дані веб-ресурсів, критично їх осмислювати, ідентифікувати загрози на основі морально-етичних і культурних цінностей.

Список основних джерел

1. Вукіна, Н. В. Критичне мислення: як цього навчати : наук.-метод. посібник / Н. В. Вукіна, Н. П. Дементієвська. – Харків : Видавнича група «Основа»: «Тріада+», 2007. – 112 с.
2. Діти в Інтернеті : як навчити безпеці у віртуальному світі : посібник для батьків / І. В. Литовченко [та ін.]. – Київ : Видавничий будинок «Аванпост-Прим», 2010. – 48 с.
3. Інтел® Навчання для майбутнього. – Київ : Видавнича група ВНУ, 2004. – 416 с.
4. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні : схвалено постановою Президії Національної академії педагогічних наук України, 20 травня 2010 р., пр. № 1-7/6-150.
5. Кочарян, А. Б. Виховання культури користувача Інтернету. Безпека у всесвітній мережі : навч.-метод. посібник / А. Б. Кочарян, Н. І. Гущина. – Київ : [Б. в.], 2011. – 100 с.